

ARCHEOLOGIE RANĚ STŘEDOVĚKÉ EVROPY (1)

6. – 9.

PŘEHLED ARCHEOLOGIE
RANÉHO STŘEDOVĚKU
V OBLASTECH OSÍDLENÝCH
SLOVANSKÝM ETNIKEM

6. VÝCHODNÍ EVROPA

1.ROČNÍK MAGISTERSKÉHO STUDIJNÍHO OBORU ARCHEOLOGIE

Katedra archeologie

Fakulta filozofická ZČU

Doc. PhDr. Martin Gojda, CSc.

A. Typ Korčak (též žitomirský typ): 6. – 7. stol. (¹⁴C, importy)

Keramika: drsná, v ruce hotovená (vázovité tvary), velmi podobná keramice pražského typu – štíhlejší. Výjimečně – vlnicová výzdoba či přesekávaná lišta.

Venkovské neohrazené osady (uskupení 3-4 sídliš poblíž řek). *Polozemnice* (cca 20m²) s pecí v rohu. Ojedinelá **hradiště** – zástavba tvořena výlučně polozemnicemi (Zimno).

Pohřební ritus: nejprve ploché popelnicové hroby, později mohyly s 1-více pohřby, nakonec – kostrové hroby.

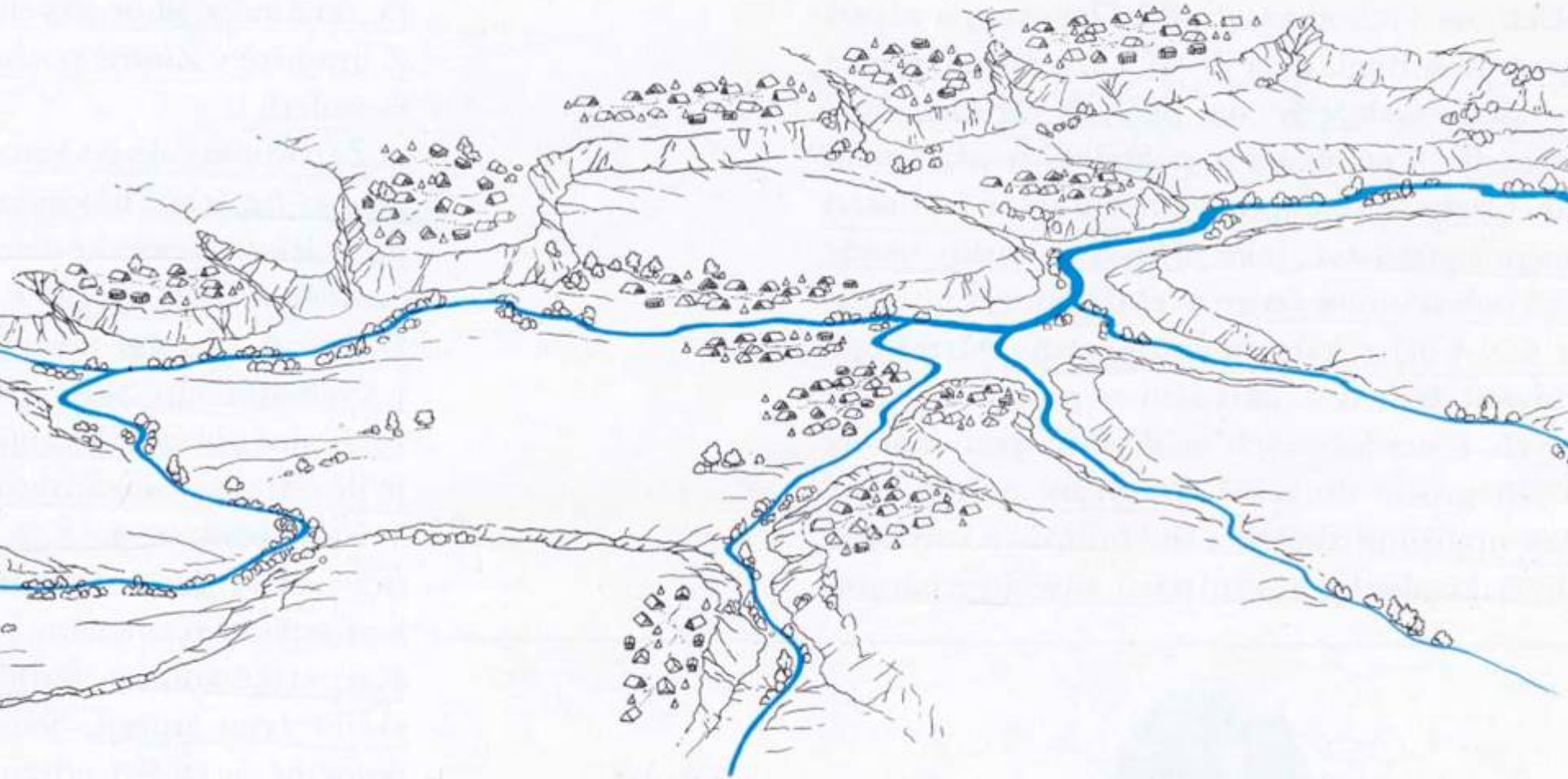
B. Typ Peňkovka: 6. – 7. stol.

Výskyt částečně též na dněperském levobřeží. Podobnost s typem Korčak v náplni archeologických pramenů. **Keramika:** dvojkónické v ruce robené nádoby s vytaženým hrdlem.

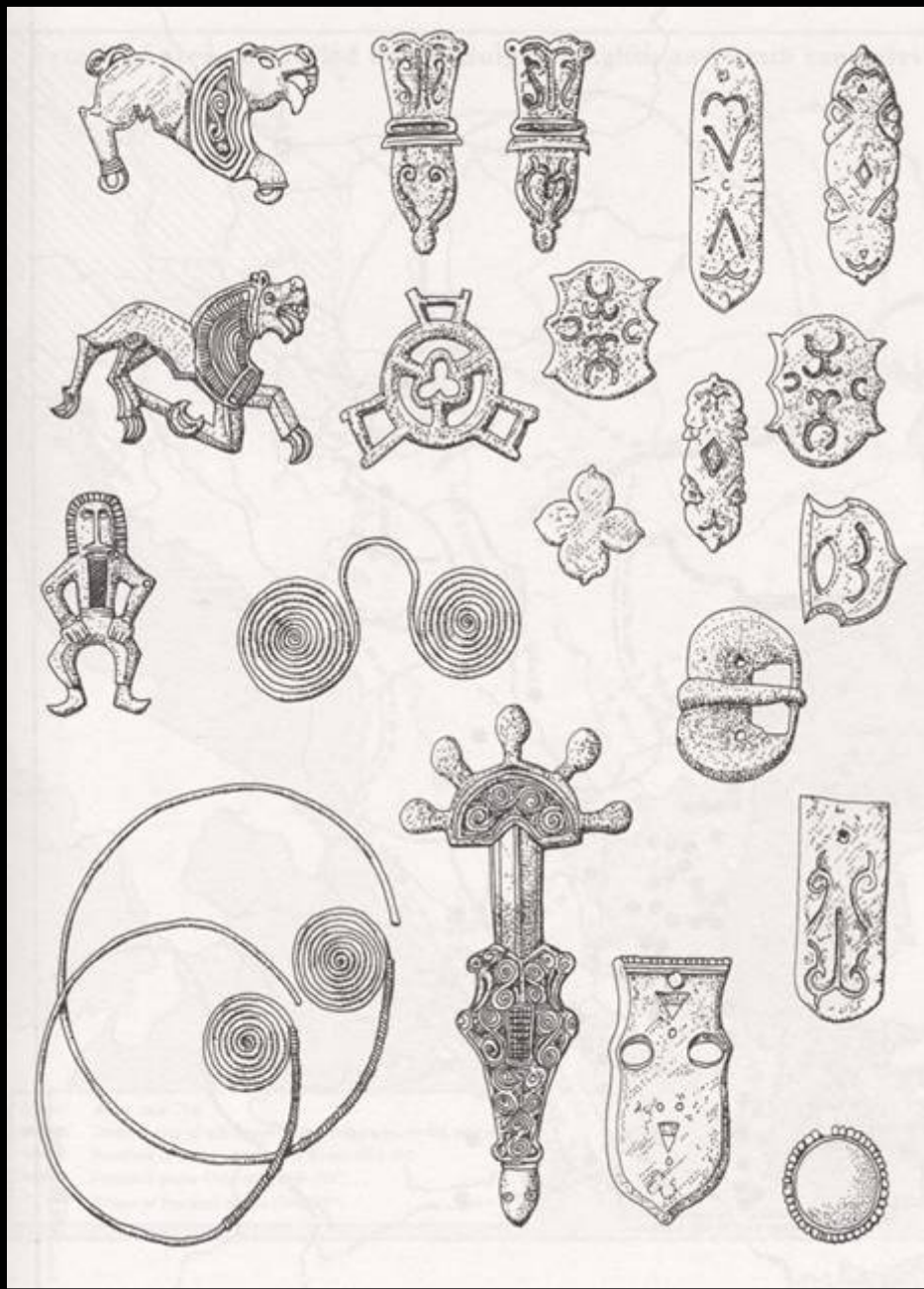
Historická interpretace: Antové?, další vývoj černjach.k.?

Archeologické kultury západně od Dněpru

Jeich nositelé jsou většinou považováni za Slovany

KORČAK: rozložení venkovských osad na terénních hranách

ANTOVÉ: jim jsou
připisovány dva poklady
datované do 6.-7. století z
Pereščepiny a Martynivky
(západní Ukrajina)

75 kg (z toho 25 kg
zlatých předmětů,
ost. stříbrné –
konvice, poháry,
šperky,
mísa s nápisem,
soška sv. Jiří

desítky stříbrných
předmětů a poloto-
varů (lidské figury,
zvířata, náušnice)

blízké kontakty
s Byzancí

C. Typ Luka-Rajkoveckaja

(8. – 9. stol.)

Spojovací článek mezi typem Korčak a Kyjevskou Rusí (??)

Kromě podobnosti v typech příbytků a v keramické náplni s typem Korčak – též keramika točená na kruhu.

D. Typ Tušemlja-Koločin

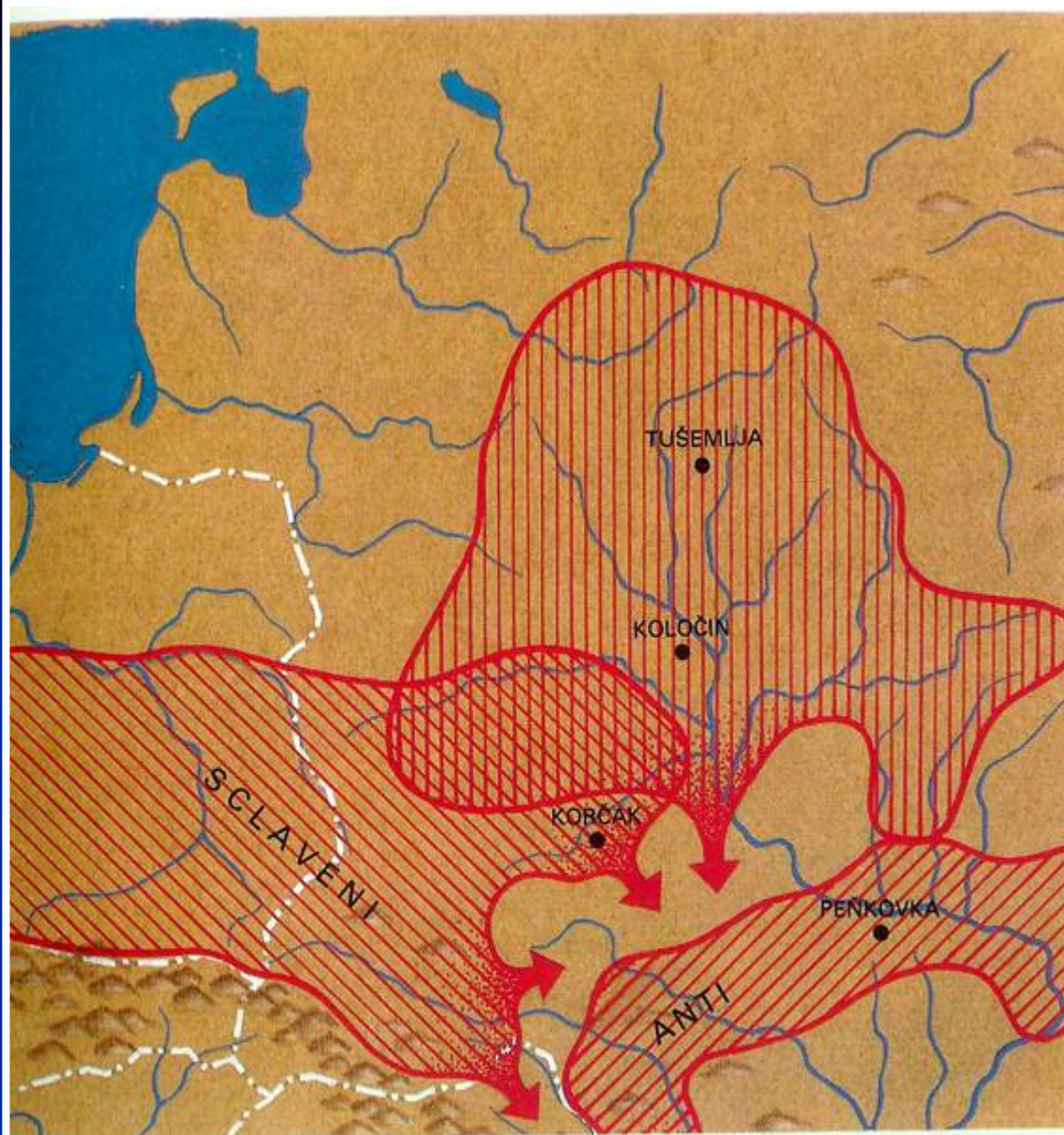
4. – 6. (8.?) stol.

Výskyt: lesní oblast nad horním Dněprem.

Ohrazená sídla na protáhlých ostrožných polohách – spíše kultovní místa než hradiště.

Keramika – občas pozdně zarubiněckého typu.

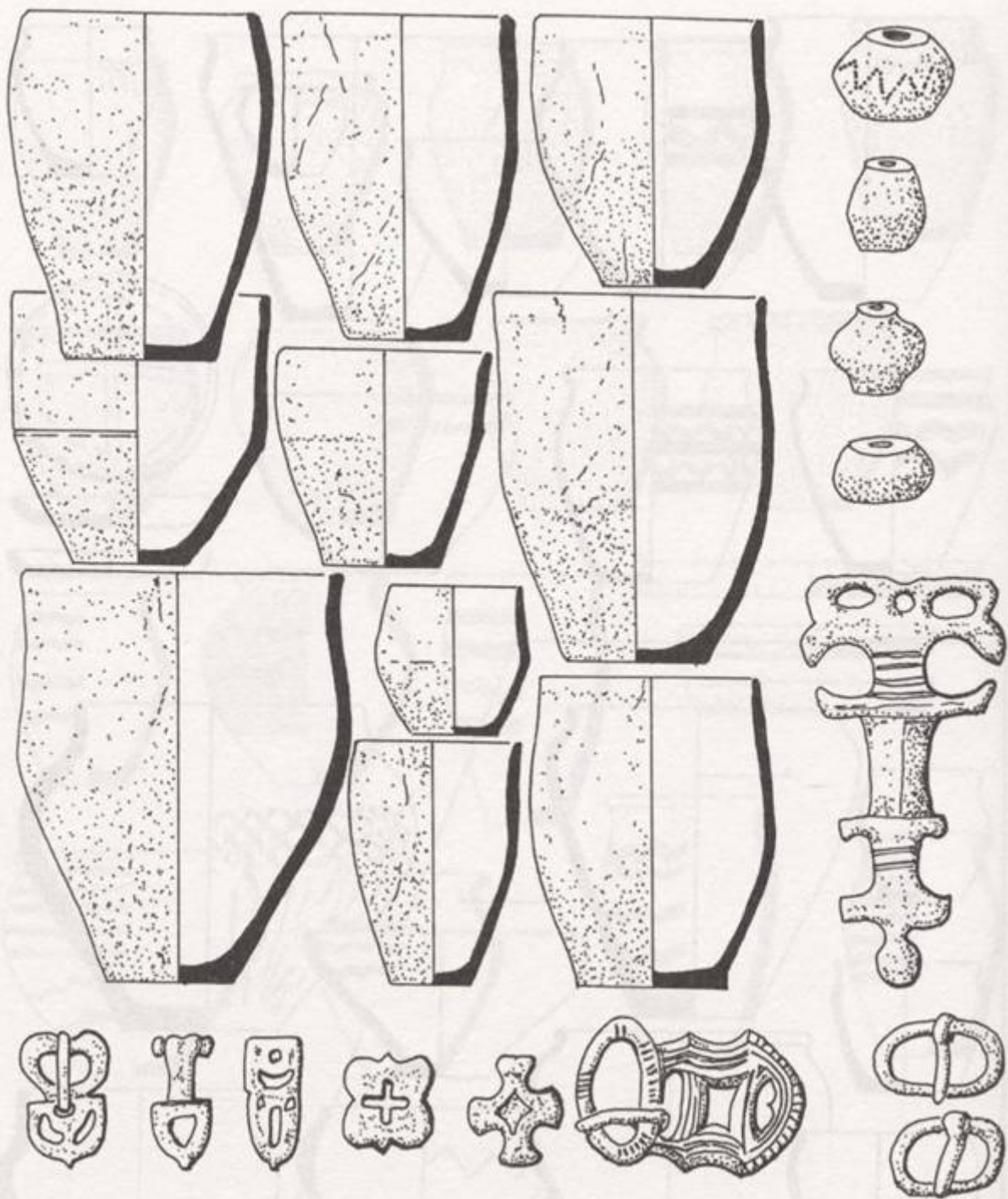
Baltoslovanský původ této kultury

**LUKA-RAJKOVECKAJA
Artefakty**

KOLOČIN
Artefakty

ARCHEOL. KULTURY NA ÚZEMÍ VÝCHODNĚ OD DNĚPRU

Do 2. stol. zde kultura zarubiněcká, do 6. stol. kultura černjachovská.

Kultura roménsko-borševská: 8. – 10. stol. (hl. podle importů)
(předchází ji typ volyncevský ze 6.-7. stol. – dnes se již nevyděluje)

hradiště: malé rozměry (max. 2ha),
hluboké příkopy a dřevitohlinité hradby,
polozahloubené srubové stavby (nejvý-
znamnější hradiště: Novotroickoje)

žárový pohřební ritus (mohylové
hroby někdy s dřevěnými komorami).
Kultura se rozšířila až k Azovskému
moři (po řeku Don) – doložena i
v Sarkelu.

KYJEVSKÁ RUS

PÍSEMNÉ PRAMENY: 1. byzantské
2. arabské
3. západoevropské
4. domácí

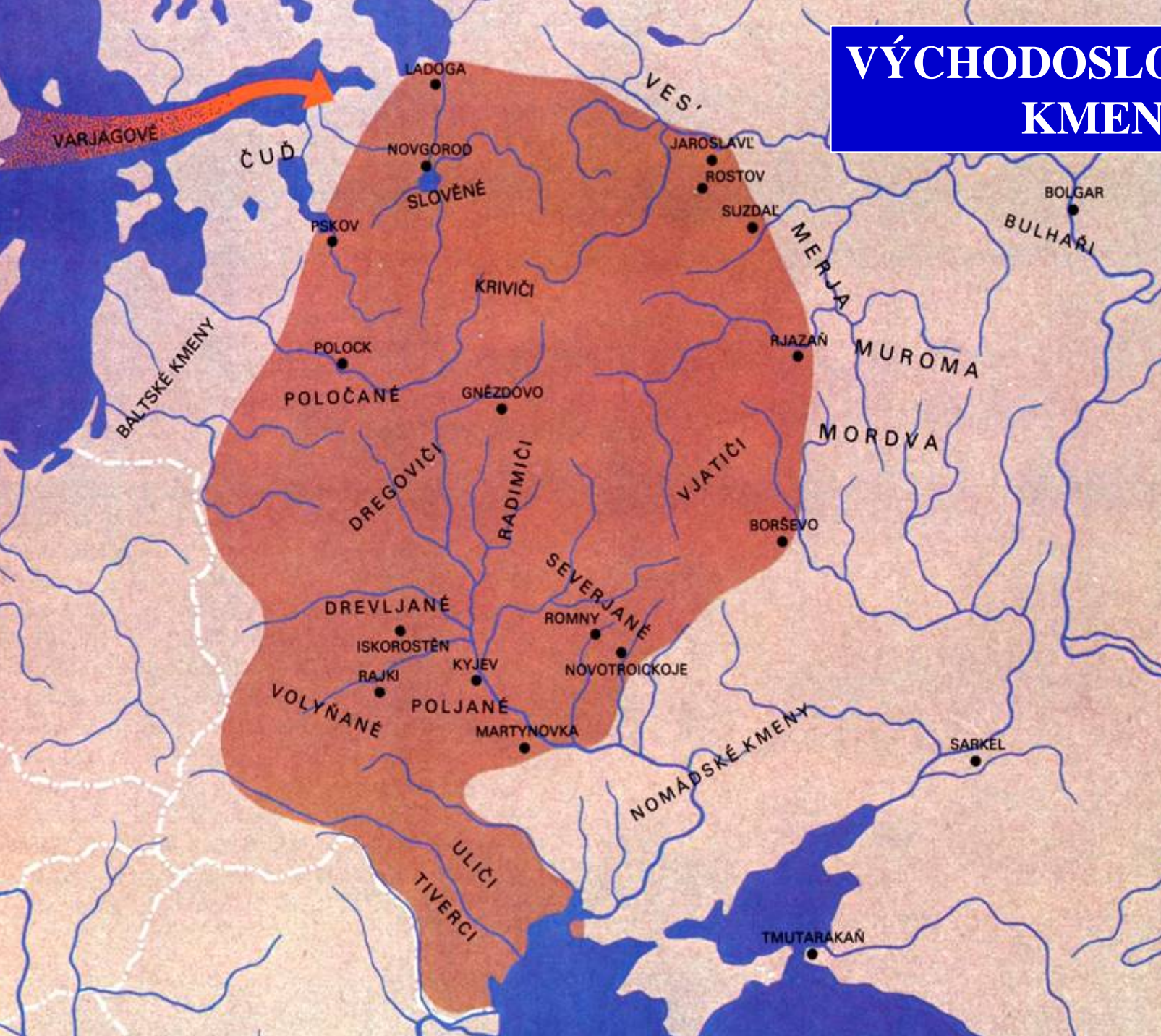
ad 1. **„De administrando imperio“** (K. Porfyrogenetos)

ad 2. Ibn Fadlán, Al-ma-Súdí, Ibn Rusteh

ad 3. **Anály bertinské**, Thietmar merseburský

ad 4. **„Povest vremennyh let (Počáteční letopis)“** – *Nestor* (poč. 12. stol.),
“Ruská pravda“ (zákoník)

VÝCHODOSLOVANSKÉ KMENY

**Mocenská uskupení
ve středovýchodní
Evropě na počátku
10. století**

Politické dějiny,
otázka
vzniku
kyjevského státu
(zásah
Varjagů/Normanů)

Panovníci: Oleg
Sv. Vladimír
Jaroslav Moudrý

Archeologie: Kyjev,
Novgorod, Stará
Rjazaň

Velký význam pro rozvoj východoevropských teritorií: velké řeky, (především *Volha* a *Dněpr - Borysthenés*), po nichž se rozvíjel obchod mezi Černomořím a Skandinávií. Rozvíjeli jej švédští **vikingové (varjagové - družiníci)**, kteří se velkou měrou podíleli na vzniku ruského státu Kyjevské Rusi (Nestor – mluví o třech bratřích: Truvor, Sineus, Rurik – stal se vládcem Novgorodu).

Výklad jména „Rus“ – Ruotsi (fin.), řeka Ros

864 – v Kyjevě zřízeno biskupství

kníže Oleg – založení staroruského státu spojením Kyjevsko a Novgorodsko (konec 9. stol.) – podrobení mnoha kmenů

Kníže Svjatoslav – dobytí říše Chazarů

Sv. Vladimír (980 – 1015) – definitivní přijetí křesťanství (byzantská forma, slovanská liturgie a jazyk).

Jaroslav Moudrý (1037 – 1054) – velký politický a kulturní rozvoj státu: upevnění hranic, rozvoj písemnictví, řemesel, architektury (budování kostelů (Sv. Sofie – metropolitní centrum) – celkem 600?

Prameny písemné: „**Povest vremjennych let**“ (počáteční letopis) – **Nestor** (vznik: cca 1100, Pečorská lavra) – využití domácích i zahraničních pramenů; hájí jednotu Ruska a upevnění křesť.

„Ruská pravda“ (ruský zákoník)

Arménský historik Zenob (Kij, Šček a Chorik – nejstarší knížata kmene)
Poljanů

Prameny archeologické: KYJEV – archeologicky doložena existence tří hradišť (8.-10.stol.) – opevnění na Andrejevské hoře: sídlo knížete Vladimíra (*kremľ* – palácový komplex), jeho družiny a duchovenstva (Desátkový chrám);

Jaroslav Moudrý: největší rozvoj (3,5 km dlouhý / 20 m široký val). Město budováno po vzoru Konstantinopole (chrám Hagia Sofia).

Podol – podhradí s koncentrací obchodníků a řemeslníků Výzkum

Podolu: tržiště, čtvrti cizích kupců. Obydlí: prosté jednoprostorové polo-
zemnice. Ve 12. stol. též vybudováno opevnění.

Přístup ke Kyjevu chránila pevnostní linie proti nomádským kmenům od Jihu.

Další města (knížecí rezidence): LJUBEČ – severní brána ke Kyjevu
(výzkum v letech 1957-60);

ČERNIGOV (na Desně) – rozhraní lesní a stepní oblasti, klíč k ovládnutí dněperského levobřeží a mořského pobřeží. Rozsáhlé mohylníky v okolí města (ozbrojení jezdci s bohatou výbavou– kurhany Černá mohyla a mohyla Černé Kněžny). Nejstarší zachovaný ruský chrám: Spaso-Preobraženskij.

(VELIKÝ) NOVGOROD

ústředí kmene Slověnů – metropole severu

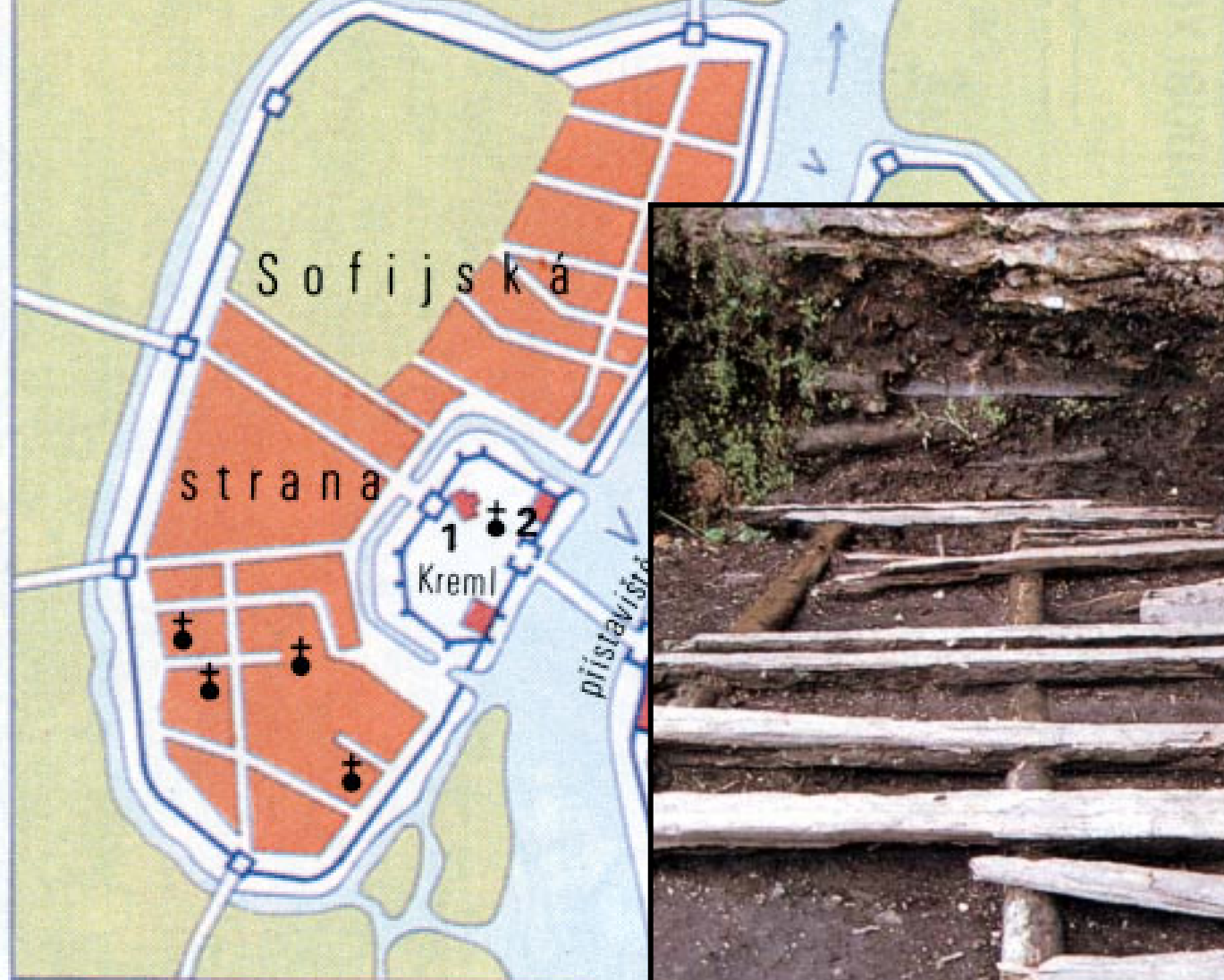
poblíž Ilmeňského jezera, *Holmgardr* skandinávských ság. Poloha na „cestě od Varjagů k Řekům“ – významné obchodní centrum severu.

Umístění: oba břehy řeky Volchov. Z část (Sofijská): jejím jádrem byl kreml s chrámem sv. Sofie a sídlem biskupa; kolem kremlu: tři městské části („pjatiny“) – Nerevská se stala hlavním objektem arch. výzkumů. V část (Obchodní) – sídlo knížete, od pol. 12. stol. radnice. Zde další dvě městské čtvrti. Obě poloviny města spojeny mostem.

Archeologické výzkumy: od roku 1929. Osídlení vytvořilo mocná souvrství s četnými stavebními a konstrukčními pozůstatky (datovatelné dendrochronologicky): **dřevěná dlažba v Nerevské čtvrti** - nárůst (kontinuální) a pravidelné rekonstrukce (celkem 28) mezi lety 953 – 1462. Výborně zach. výrobky a stavby **z organických materiálů** (dřevo, kůže) – lodě, saně, řezbářské výrobky, hračky, obuv. Tzv. gramoty – prameny ke každodennímu životu tehdejších lidí (několik set – dopisy, obchodní smlouvy, školní gramoty – psány rusky). Sklářské výrobky (perly, náramky – místní původ).

Nálezy **mincí** (hlavně arabské).

Na rozdíl od Kyjeva se Novgorodu vyhnul vpád Tatarů.

Sofijská

strana

Kreml

prístavišťa

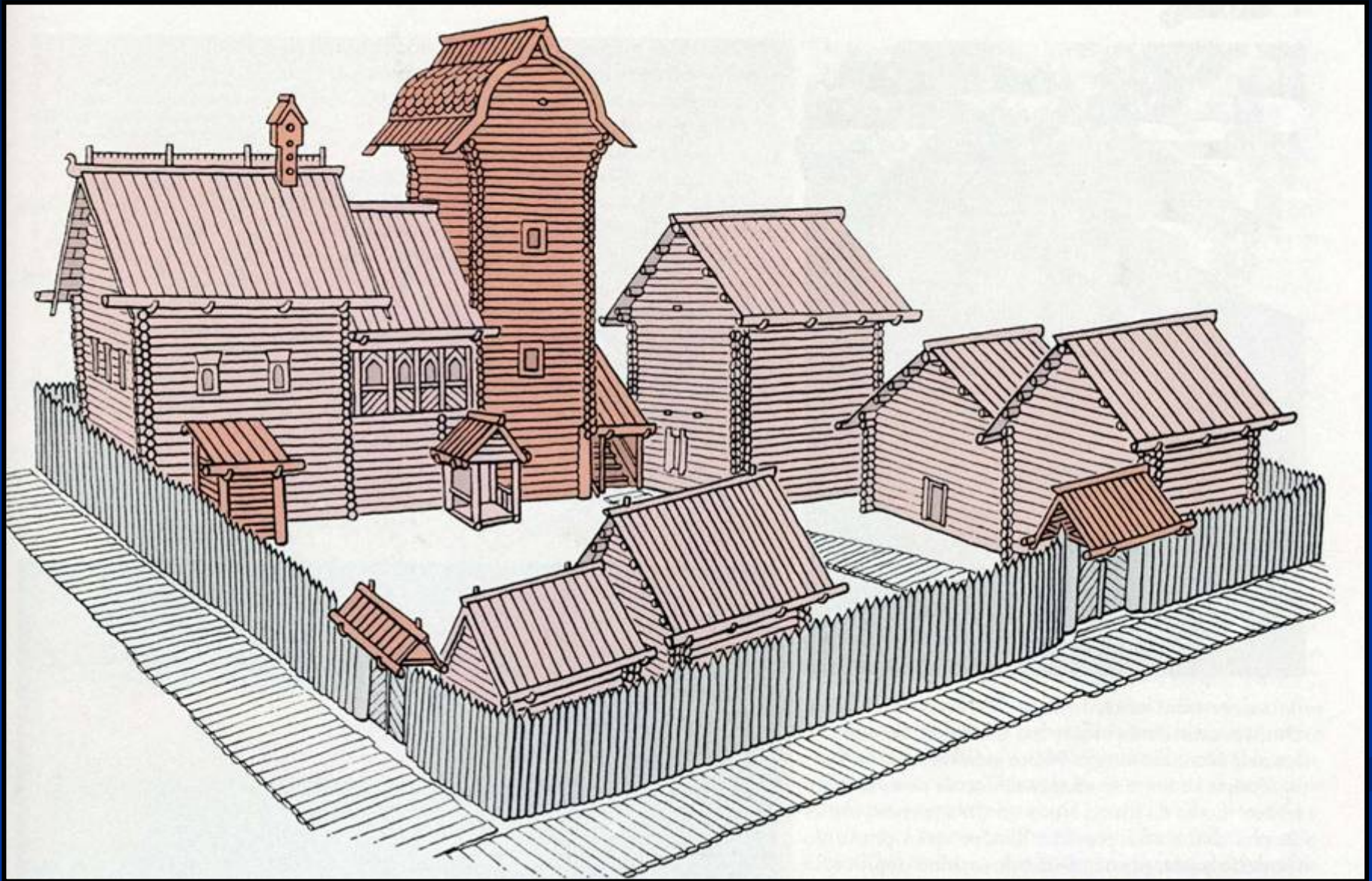
C

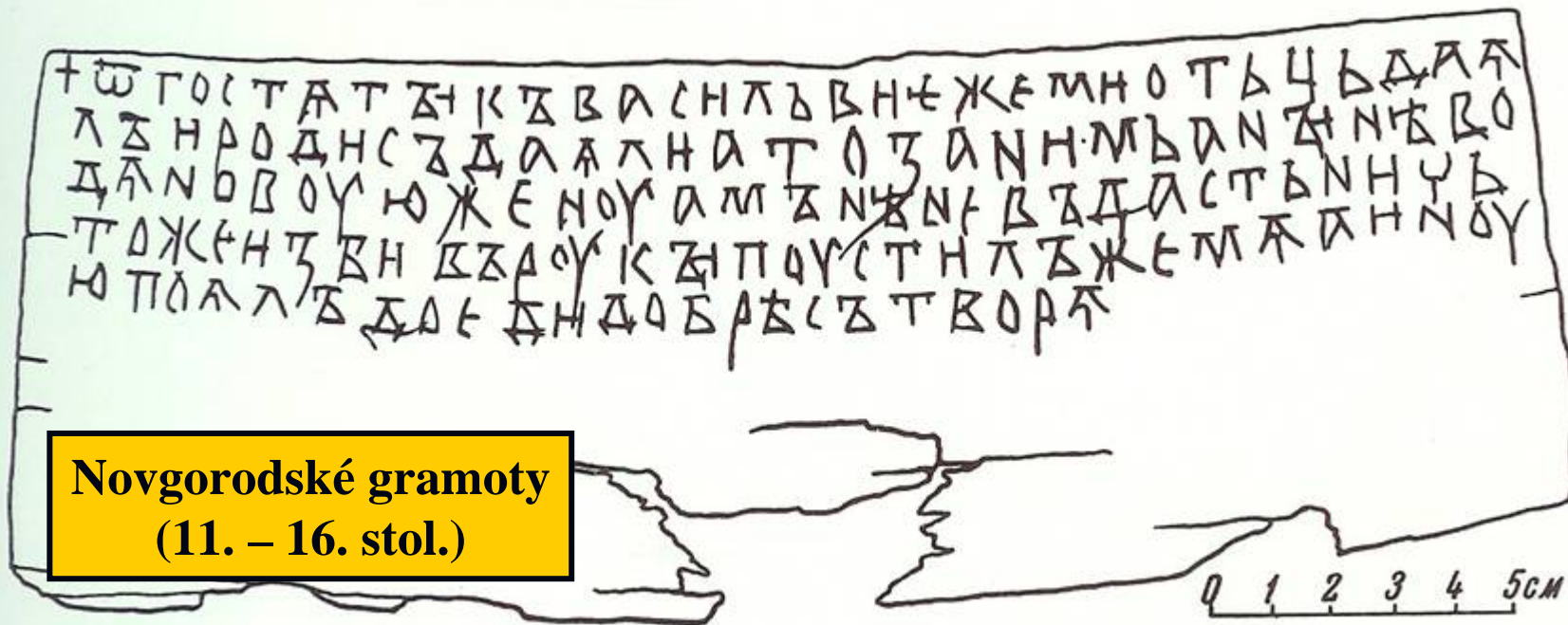
NOVGOROD

	hradby a brány		kostely
1	arcibisk. palác	2	sv. Sofia
3	Jaroslavovo dvořiště		
4	hansovní kontor		

0 500 m

**Novgorodské gramoty
(11. – 16. stol.)**

▲ mohyly „sopka“

● žárové mohyly se standardní formou hrobu

Podol

STARÁ LADOGA

MOHYLNÍK v okolí Staré Ladogy

Izvov

řeka Paramonov

ŽELEZNÉ NÁSTROJE: tržiště

Východní Evropa a kontakty s prostředím vikingů

ARCHEOLOGIE RANĚ STŘEDOVĚKÉ EVROPY (1)

6. – 9.

PŘEHLED ARCHEOLOGIE
RANÉHO STŘEDOVĚKU
V OBLASTECH OSÍDLENÝCH
SLOVANSKÝM ETNIKEM

7. JIHOVÝCHOD. EVROPA / BALKÁN

1.ROČNÍK MAGISTERSKÉHO STUDIJNÍHO OBORU ARCHEOLOGIE

Katedra archeologie ZČU

Doc. PhDr. Martin Gojda, CSc.

RUMUNSKO – 2 směry postupu Slovanů: 1. Moldávií k dol. Dunaji
2. západ. úpatí Transylvánie do
Potisí.

Nejstarší kultura připisovaná Slovanům: **SUCEAVA – ŠIPOT** (6. stol, podobná
náplň jako typ Korčak).

SARATA-MONTEORU: 1600 žárových pohřbů (6.-7. stol.)

Typ HLINCEA

BULHARSKO

POPINA – nejstarší kultura připisovaná Slovanům.

Hlavní přelom ve vývoji: příchod kmenů turkotatarského původu – Bulharů (**kolem r. 680, chán Asparuch**). Zcela odlišná kultura (sídlení, pohřbívání, řemeslo – keramika). Vznik slovansko-bulharského národa (8.-9. stol.). **865 – přijetí křesťanství.**

Již v 10. století je slovo Bulhar chápáno jako dnes a v pramenech se upouští od označení Slované a Bulhaři.

aúly – velké opevněné tábory s příbytky a shromaždišti

KRUM (803-814) – zakladatel první bulharské říše: boje s byzantskou říší (811 – Nikeforos), připojuje část Makedonie, Srbska a Maďarska (po Tisu)

BORIS (852-888) – přijetí křesťanství (slovanská církev)

SYMEON (892-927) – přenesení hlavního města z Plisky do Preslavi; největší rozkvět kultury a slovan. písemnictví (**Jan Exarcha**, mnich Chrabr) – zejm. v kláštorech (Patlejna u Preslavi)

1018 – zánik první bulharské říše (stává se provincií říše byzantské)

Vývoj osídlení Balkánu a územní rozvoj Bulharské říše (8.-9.stol)

Model jurty

Keramika kočovných Prabulharů

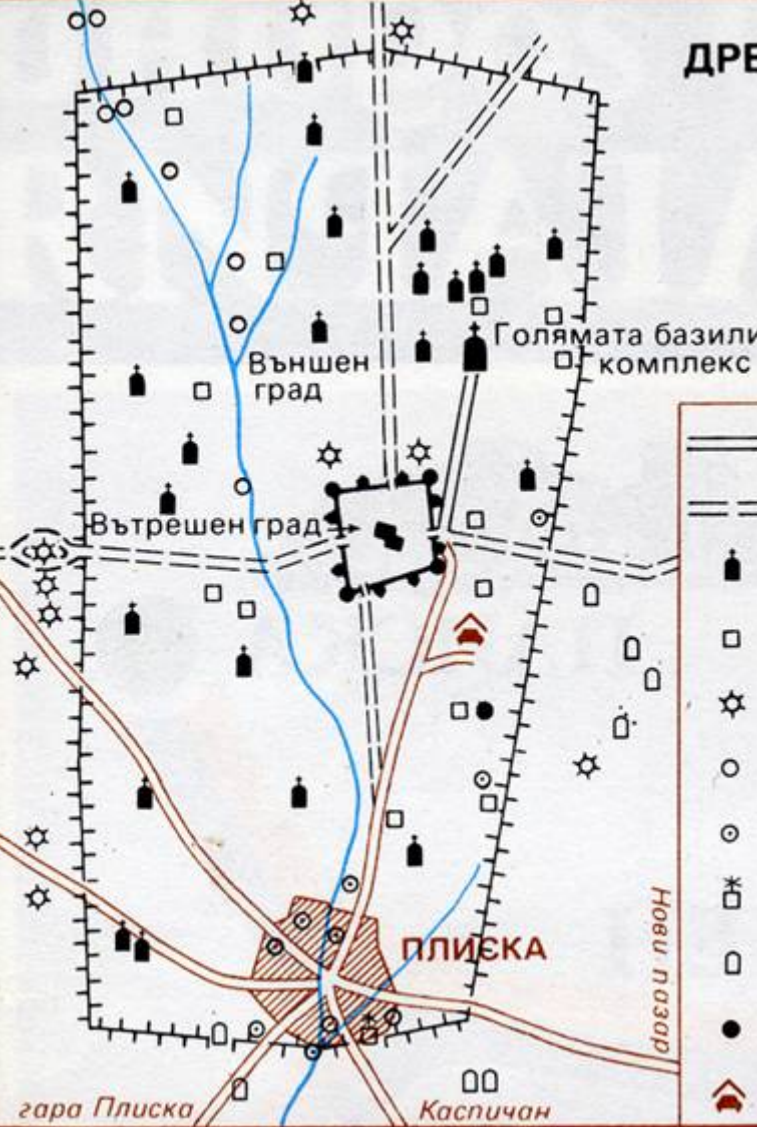

NAGYSZENTMIKLOS

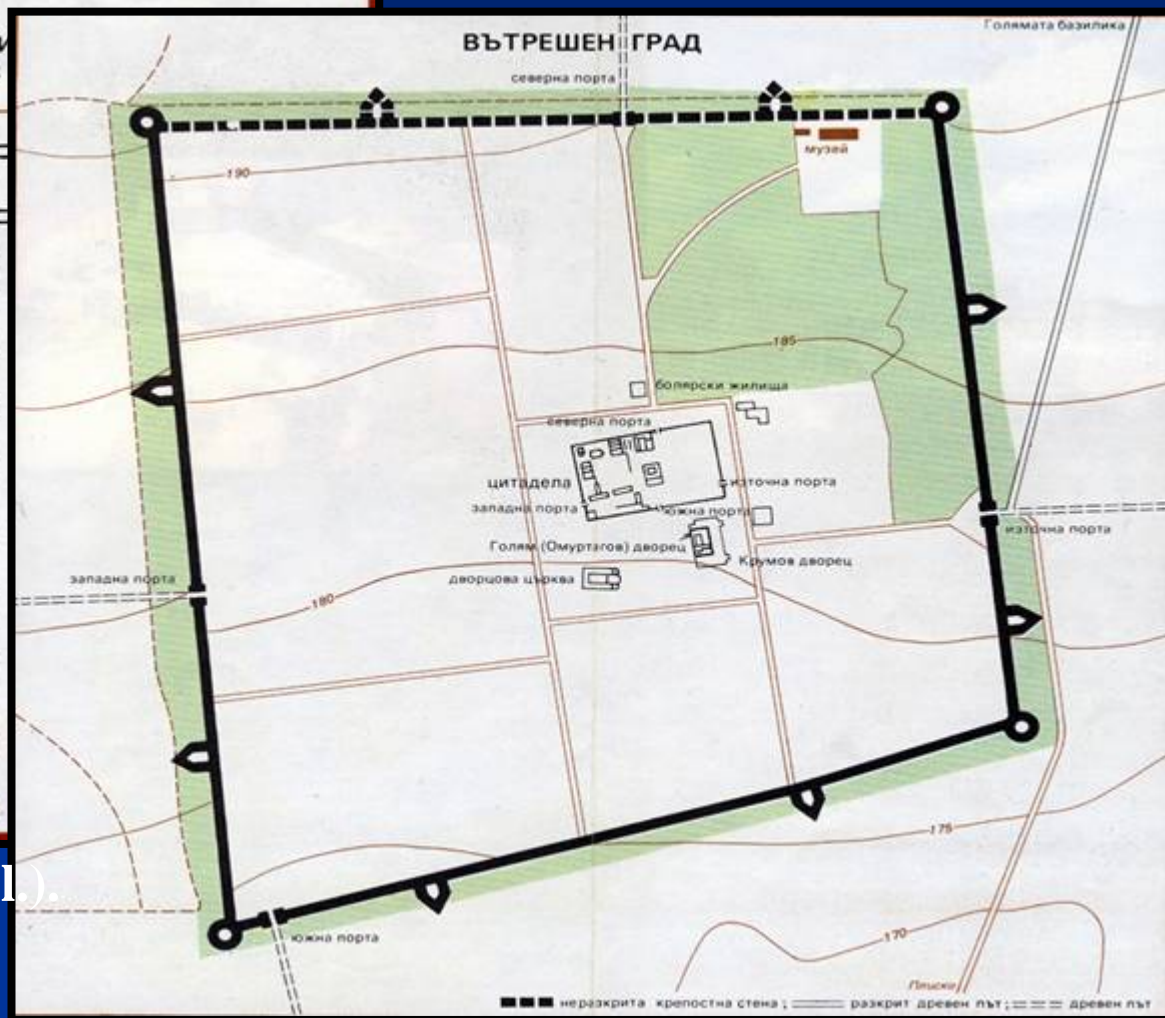
Poklad zlatých nádob

ДРЕВНА ПЛИСКА

PLISKA (východní Bulharsko)

Centrum 1. bulharské říše (9.stol.),
tzv. vnější město (23 km²) -
hrazeno valem. Vnitřní hrad-
kamenné opevnění – trůnní sál, citadela; několik desítek kostelů (velká bazilika)

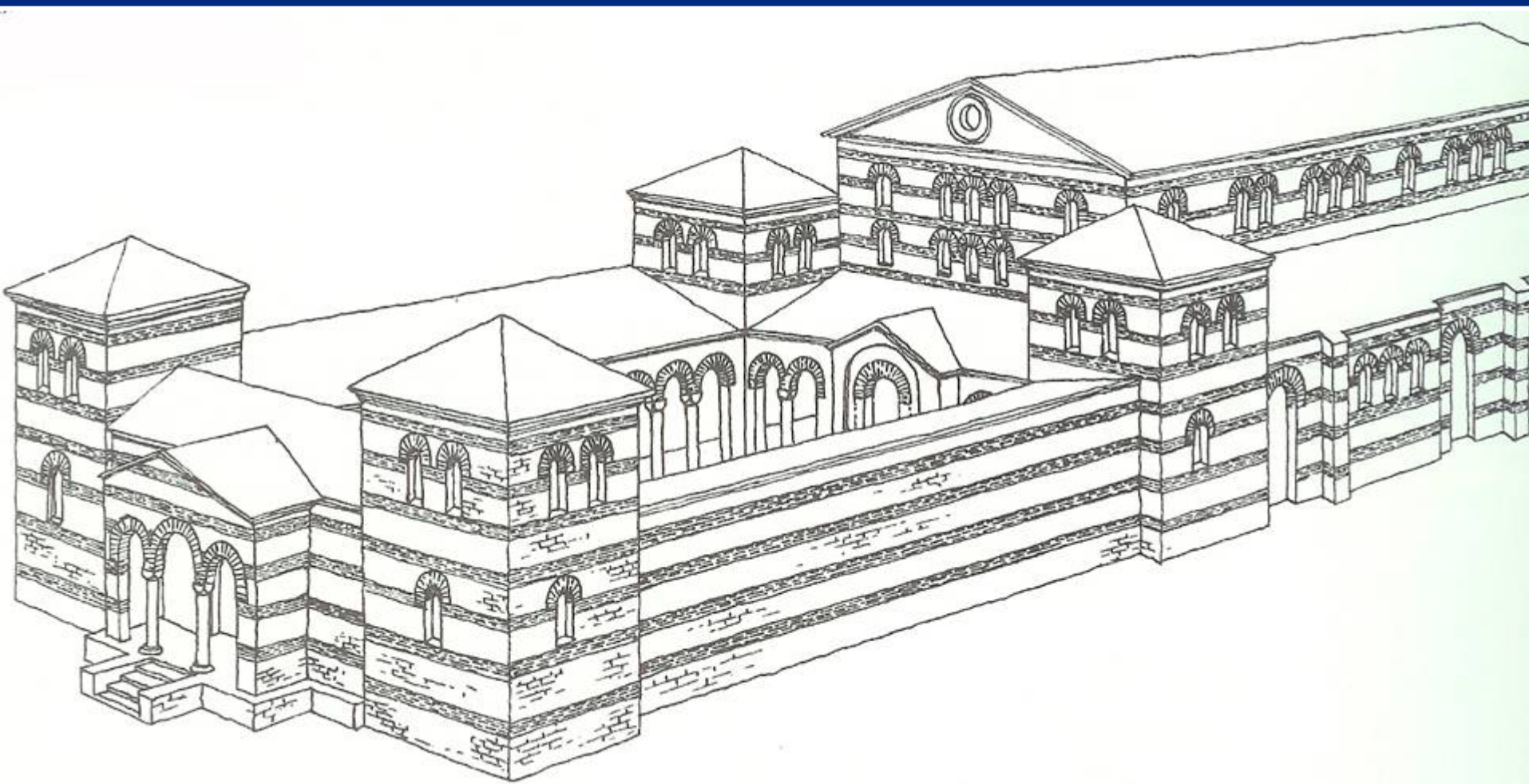
PLISKA

VAL A PŘÍKOP
VNĚJŠÍHO
OPEVNĚNÍ

PLISKA – vnitřní hrad: citadela

PLISKA (východní Bulharsko) - Velká bazilika (9. stol.)

PRESLAV

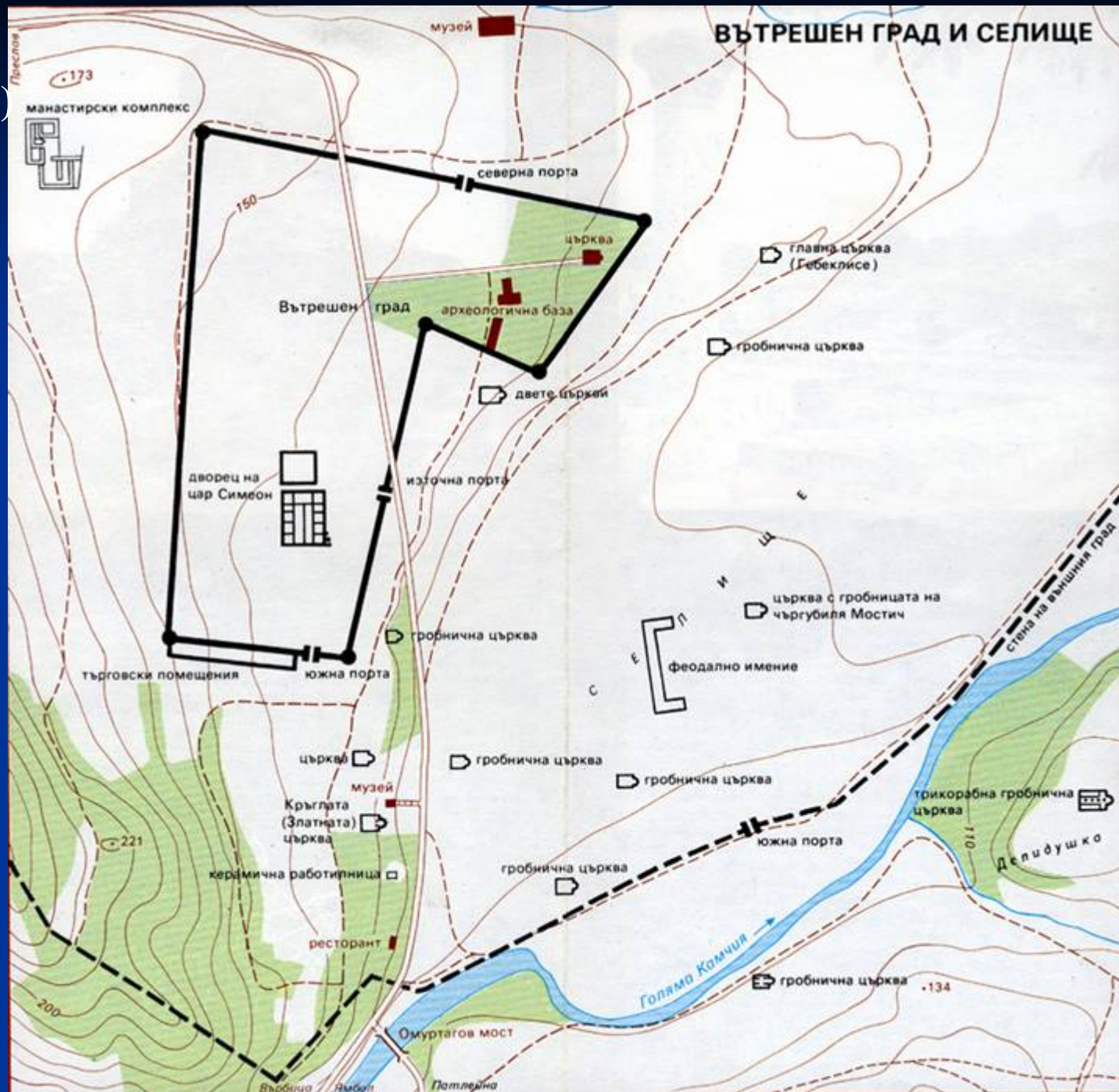
(východní Bulharsko)

2. hlavní město bulharské říše (10.stol.)

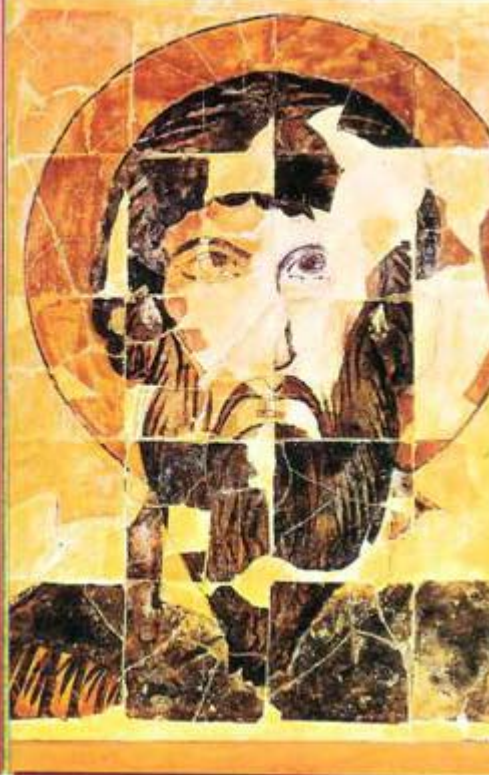
• Plocha: 3,5 km².
Kamenná hradba.

Uvnitř: citadela
s trůnním palácem,
kostelem a snad
obchodním centrem.

V celém areálu
města: 10 kostelů.

Klášter **PATLEJNA** (poblíž Preslavi)

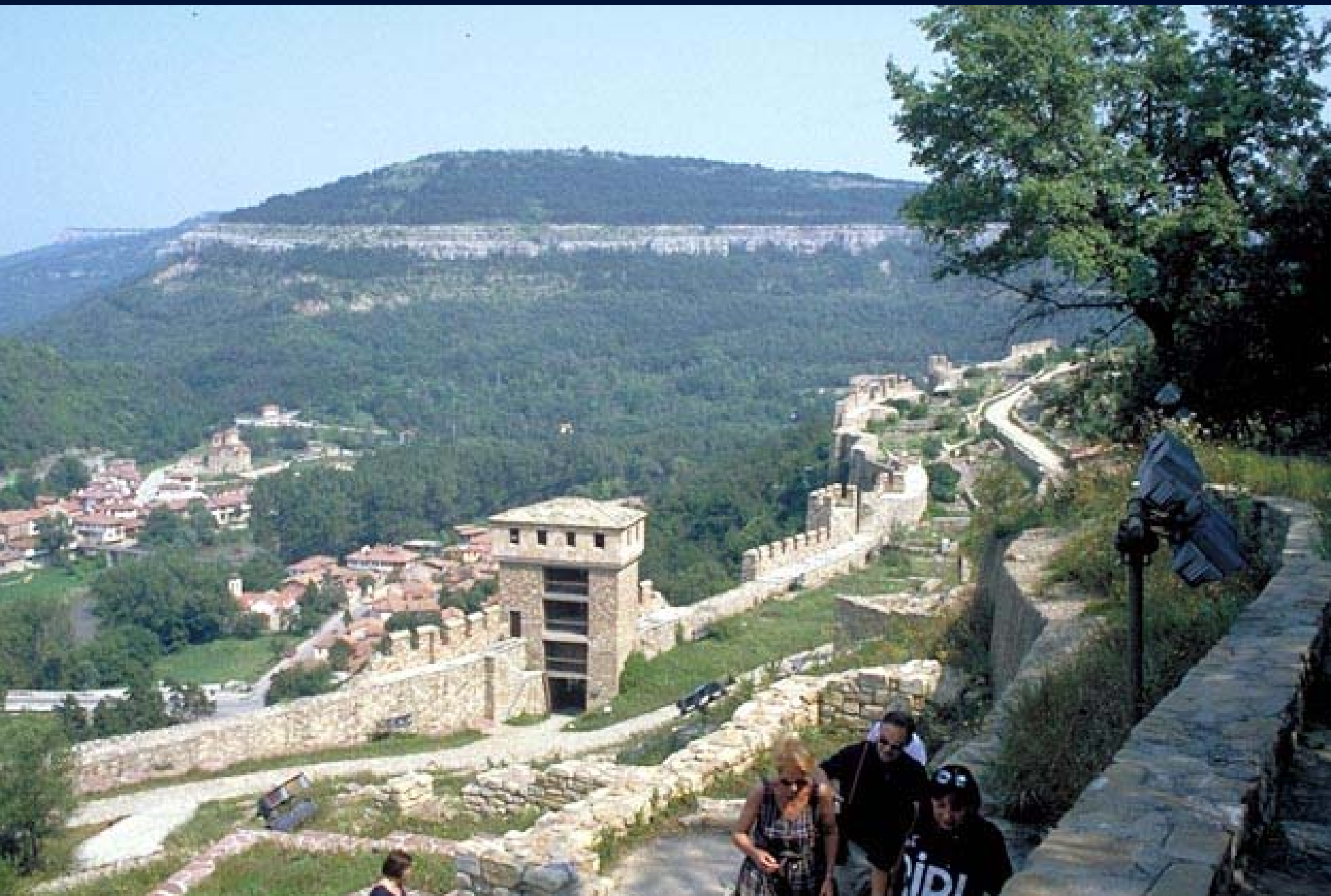
Umělecké ztvárnění biblických postav

Byzantský císař
Konstantin Porfyrogennétos

PRJESLAV - šperky (10.stol.)

VELKÉ TRNOVO – hlavní město 2. bulharské říše

ZÁPADNÍ BALKÁN (Chorvati, Srbové, Slovinci)

Hlavní podíl na osídlení bývalé Jugoslávie: **východní Slované**;
postup osídlení přes starověkou Dácii, V od karpatského oblouku

Není jednoznačný doklad o keramice pražského typu

X

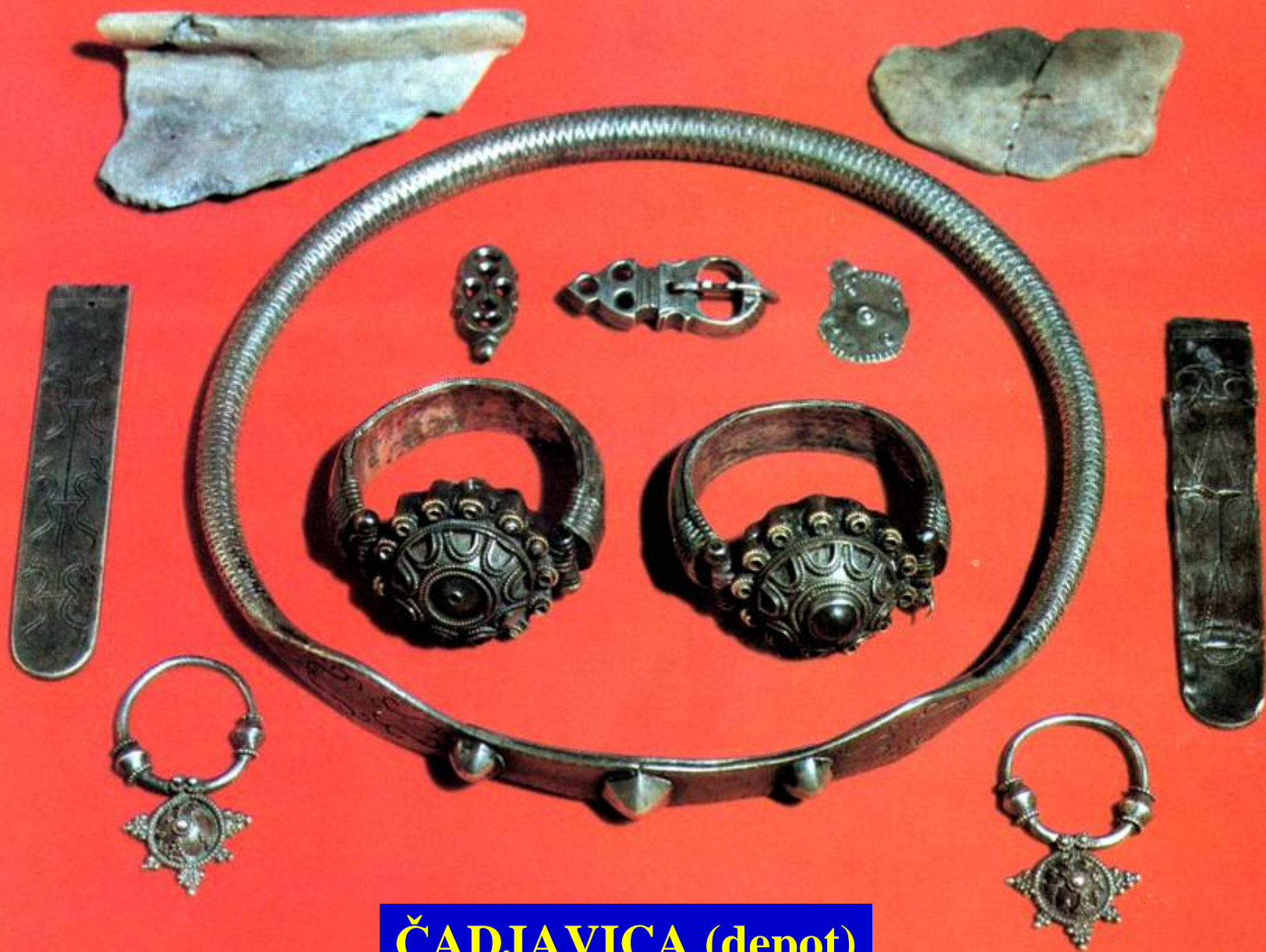
předměty **typu Martynivka** (ozdoby a šperky/6. stol./Z Ukrajina)

Časté doklady o slovanském osídlení zaniklých antických,
resp. dobytých byzantských měst (např. **Caričin Grad** – J Srbsko)

Od konce 8. stol.: Z Balkán místem mocenského soupeření franské
a byzantské říše.

Chorvatsko: od přelomu 9. a 10. stol. ve sféře latinské (západní)
kultury) – prvním chorvat. králem Tomislav (910-928);

opak-**Srbové**: zůstávají pod svrchovaností bulharské,
resp. byzantské říše

ČADJAVICA (depot)

SLOVINSKO: kultura köttlašská (karantanská, slovinská): 9.-10. stol

**Východoalpská oblast Rakouska a Slovinska;
průnik do Istrie a Furlandska, resp. na J Moravu**

**Chorvatsko, Slovinsko, část Sedmihradska, Maďarsko, Slovensko:
od 10. stol. pod vlivem kultury belobrdské:**

**prvky slovanské, avarské, chorvatské, slovinské, maďarské,
rumunské – zejm. pletené bronzové nákrčníky/náramky, náramky
s hadími hlavami, esovité záušnice, dvojdílné plechové závěsky.**

DALMÁCIE

ZADAR

rotunda sv. Donáta

Kostel sv. Krševana (Chrysogona)

NIN

katedrál ní kostel
sv. Kříže (9. stol.)

Kostel sv. Mikuláše
(11.-12. stol.)

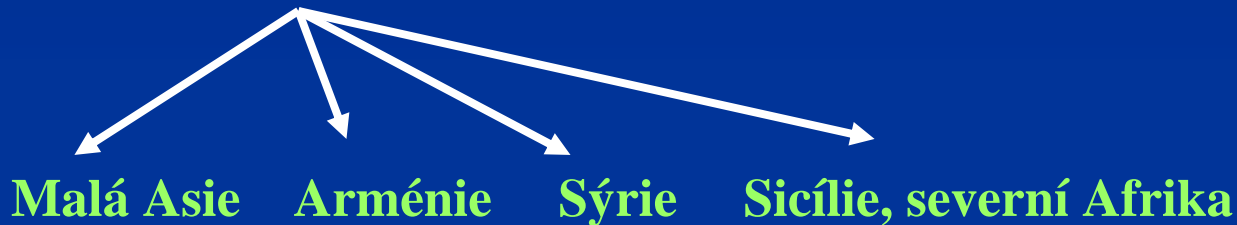

ŘECKO

Písenné a toponom. prameny; archeologie – výzkum Olympie, rozšíření paprskovitých spon (J. Werner).

Rozdíl v osídlení Makedonie a jižní poloviny země (Peloponésu). Isidor ze Sevilly píše o Řecku jako o slovanské zemi. Od 9. stol. nájezdy Byzance – Slované se nejdéle (do 12. stol.) udrželi na jihu (Peloponés), pak byli asimilováni.

Průnik Slovanů na arabské území

Prameny: byzantské a arabské

SLOVANÉ se do těchto zemí dostávají většinou jako otroci a/nebo žoldněři.

Po polovině 7. stol.: 5000 slovan. bojovníků byzantské armády přešlo na stranu Arabů a odešlo s nimi do Sýrie. 80. léta 7. stol.: desetitisíce Slovanů z okolí Soluně přesídleno byzant. císařem do SZ části Malé Asie. Mají tvořit vojen. kontingent, ale po napadení Arabů jich 20 tisíc přešlo na jejich stranu a bylo přesídleno do Sýrie.

Slované se objevují také na Sicílii (osady v okolí Palerma) a stávají se piráty ve službách Arabů.